Remus Mihai FERARU
(Universitatea de Vest
din Timișoara)

Biserica necalcedoniană siro-iacobită în secolele VI-VII

Abstract: (*The Non-Chalcedonian Syro-Jacobite Church during the 6th and 7th Centuries*) Our study aims to outline the main stages of the establishment and organization of the Syro-Jacobite Church throughout the 6th and 7th centuries. Likewise, we intend to present the organization of the Syro-Jacobite Church, as well as its relations with the monophysite sister churches (the monophysite Church of Alexandria). The Syro-Jacobite church has two founders: Patriarch Severus of Antioch and Bishop Jacob Baradaeus. The latter laid the foundations of a monophysite church hierarchy parallel to that of the Melkite Church. In 557, Jacob Baradaeus ordained Sergius of Tella as the patriarch of the Jacobite Church. The Jacobean bishops and patriarchs did not establish their residence in the bishops' centres in the cities, where the Chalcedonian bishops resided, but in monasteries. At the time of the conquest of Syria by the Arabs (636), the territorial area of the Syro-Jacobite Church extended between Armenia, to the north and Palestine, to the south and respectively, from the shores of the Mediterranean Sea, to the west and to Mesopotamia, to the east. The Jacobite patriarchs of Antioch maintained good relations with the Monophysite Church of Alexandria. Emperor Heraclius initiated negotiations for religious union with the hierarchs of Jacobite Church (Metropolitan Isaiah of Edessa and Patriarch Athanasius Camelarius), which ended in failure. The Jacobite church was not a "national" church; it was to define its identity in concrete terms, rejecting the Greek language or at least restricting its use in favour of the Syrian language.

Keywords: *The Syro-Jacobite Church*, *Monophysicism*, *Jacob Baradaeus*, *Heraclius Emperor*, *church union*

Rezumat: Studiul nostru își propune să traseze principalele etape ale întemeierii și organizării Bisericii siro-iacobite de-a lungul secolelor al VI-lea și al VII-lea. În egală măsură, ne propunem să prezentăm organizarea Bisericii siro-iacobite, precum și relațiile acesteia cu Bisericile monofizite surori (Biserica monofizită din Alexandria). Biserica siro-iacobită are doi întemeietori: patriarhul Sever al Antiohiei și episcopul Iacob Baradai. Acesta din urmă a pus bazele unei unei ierarhii bisericești monofizite paralelă cu cea a Bisericii melkite. În 557, Iacob Baradai l-a hirotonit pe Sergiu de Tella ca patriarh al Bisericii iacobite. Episcopii și patriarhii iacobiți nu și-au stabilit reședința în centrele episcopale din orașe, unde rezidau episcopii calcedonieni, ci în mănăstiri. În momentul cuceririi Siriei de către arabi (636), aria teritorială a Bisericii siro-iacobite se extindea între Armenia, la nord și Palestina, la sud și respectiv, de la țărmul Mării Mediterane, la vest și până în Mesopotamia, la est. Patriarhii iacobiți ai Antiohiei au păstrat bune relații cu Biserica monofizită a Alexandriei. Împăratul Heraclie a inițiat tratative de unire religioasă cu ierarhii Bisericii iacobite (mitropolitul Isaia al Edessei și patriarhul Atanasie Camelarius) care s-au încheiat cu un eșec. Biserica iacobită nu era o biserică „națională”; ea urma să-și definească în mod concret identitatea, respingând limba greacă sau cel puțin restrângând utilizarea acesteia, în favoarea limbii siriace.

Cuvinte-cheie: *Biserica siro-iacobită*, *monofizism*, *Iacob Baradai*, *împăratul Heraclie*, *unire bisericească*

BDD-A31476 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

Apariția nestorianismului și a monofizismului a dat naștere la aprige controverse doctrinare în sânul Bisericii răsăritene, care au contribuit de o manieră decisivă la ruperea unității acesteia. Divergențele doctrinare s-au datorat în mare parte receptării diferite a definiției hristologice formulate la Sinodul al IV-lea Ecumenic de la Calcedon (451). În memoria unor largi fracțiuni religioase din Orient, care au rămas fidele limbajului teologic al Sfântului Chiril al Alexandriei, Sinodul de la Calcedon a rămas ca „sinodul blestemat". În general, monofiziții au perceput Calcedonul ca „o reînviere a nestorianismului" (Sesboüé-Wolinski 1994, 414).

După sinodul de la Calcedon, creștinii răsăriteni au rămas divizați în trei grupe: *calcedonienii*, *monofiziții* sau *necalcedonienii* și *nestorienii*. La rândul lor, monofiziții se împărțeau în *eutihieni* sau monofiziți extremiști care acceptau în totalitate doctrina lui Eutihie și *severieni* sau monofiziți moderați care îl aveau ca mentor pe patriarhul Sever al Antiohiei (512-518). Monofiziții moderați erau atașați de limbajul monofizit al Sfântului Chiril al Alexandriei[1] (Rămureanu 1951, 588-589).

Datorită refuzului monofiziților de a recunoaște dogma hristologică formulată la Calcedon (451) și din dorința lor de a adopta formula monofizită în privința raportului dintre cele două firi, dumnezeiască și omenească, din persoana Mântuitorului Iisus Hristos, încă de la mijlocul secolului al V-lea și de-a lungul secolului următor, asistăm la întemeierea *Bisericilor monofizite*, numite și *necalcedoniene*; aceste Biserici s-au format prin dezlipirea unei părți a episcopatului din Egipt, Siria și Palestina de Biserica imperială sau melkită (de la *melek – rege, împărat*) (Morrisson 2004, 412) care a aprobat dogma calcedoniană și recunoștea autoritatea împăratului bizantin. Bisericile necalcedoniene s-au separat de marea Biserică a Răsăritului, rupând astfel unitatea creștinismului răsăritean (Băbuș, 2003, 105-106).

Dacă la origine, problema monofizismului era esențial religioasă, de-a lungul secolului al VI-lea și mai ales la începutul secolului al VII-lea, ea a suferit transformări majore, devenind o problemă cu caracter etnic. Tulburările religioase care au izbucnit la Ierusalim, Alexandria și Antiohia, provocate de impunerea deciziilor dogmatice formulate la sinodul de la Calcedon, s-au transformat în veritabile revolte etnice; ele au fost reprimate cu cruzime de către autoritățile civile și militare. În realitate, aceste dispute religioase mascau aprige contradicții etnice și aspirații mai vechi de independență, mai ales în Siria și Egipt, unde populația autohtonă ajunsese treptat la convingerea necesității separării de Bizanț. Așadar, în prima jumătate a secolului al VII-lea, elementul politico-religios a contribuit de o manieră decisivă la definirea identității etnice a locuitorilor Egiptului și Siriei[2]. (Vasiliev 2010, 141)

În Siria, monofizismul avea adepți fanatici, mai ales în rândul monahilor. Sirienii nu erau monofiziți în sensul strict al cuvântului, deoarece respingeau învățătura greșită a lui Eutihie; totodată, ei refuzau deciziile Sinodului de la Calcedon. O parte dintre aceștia

[1] Vezi și Meyendorff 1997, 27; Meyendorff 1996, 49.

[2] Georgije Ostrogorski afirmă, pe bună dreptate, că „monofizismul a fost de-a lungul secolelor cel mai viguros mod de expresie al antagonismului istoric între aria de civilizație creștină orientală (egipteană și siriană) și aria greacă creștină", vezi Ostrogorski 1996, 87, nota 2 și p. 90.

BDD-A31476 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

adoptase hristologia chiriliană cu „nuanțe” monofizite care fusese aprobată de sinoadele de la Antiohia (508) și Sida (511)[1] (Chifăr 2002, 175-176; Rămureanu *et alii*, 400). În egală măsură, în Siria, ca şi în Egipt, disputele religioase se amestecau cu rivalitatea dintre sirieni şi greci. Disputa monofizită a fost un prilej favorabil pentru sirieni, care, sub forma nemulţumirii religioase, îşi manifestau dorinţa de emancipare de sub autoritatea politică a Bizanţului. Studiul nostru își propune să traseze principalele etape ale întemeierii și organizării Bisericii siro-iacobite de-a lungul secolelor al VI-lea și al VII-lea. În egală măsură, ne propunem să prezentăm organizarea Bisericii siro-iacobite, precum și relațiile acesteia cu Bisericile monofizite surori (Biserica monofizită din Alexandria).

1. Întemeierea Bisericii siro-iacobite

După 451, separarea Bisericii monofizite de Biserica imperială urmează în Siria o dinamică analogă celei din Egiptul monofizit, prin instituirea unei ierarhii bisericești autonome, paralelă cu ierarhia clerului melkit (Meyendorff 1993, 286-287).

Politica religioasă de toleranță și de „dialog” adoptată de împăratul Iustinian față de monofiziții sirieni le-a dat posibilitatea acestora să-și organizeze o Biserică separată de Biserica imperială. Între Sinodul de la Calcedon (451) și moartea împăratului Anastasie (518), doctrina monofizită fusese mărturisită oficial de către mai mulţi patriarhi ai Antiohiei, dintre care cel mai remarcabil a fost, fără îndoială, Sever (512-518). Patriarhul Sever al Antiohiei a reuşit, în timpul scurtei sale păstoriri, să pună bazele unei ierarhii monofizite în Siria. Însă odată cu venirea pe tronul imperial a lui Iustin I (518-527), un apărător înfocat al doctrinei calcedoniene, s-a declanşat o violentă reacție antimonofizită: episcopii care au refuzat să accepte hotărârile sinodului de la Calcedon au fost depuşi din scaunele lor şi întemniţaţi, astfel încât ierarhia monofizită siriană a fost ameninţată cu dispariţia. Principalii lideri monofiziţi – Sever de Antiohia şi episcopul Iulian de Halicarnas – au fost exilaţi în Egipt. Deşi se afla în exil, Sever a păstrat legătura prin scrisori cu foştii săi credincioşi monofiziţi din Antiohia, îngrijindu-se mai ales de perpetuarea ierarhiei monofizite în Siria (Rămureanu 1951, 610-612; Janin 1997, 377-378).

La un sfert de secol după înlăturarea lui Sever de pe scaunul patriarhal al Antiohiei, ierarhia bisericească monofizită din Siria a fost salvată de către împărăteasa Teodora, protectoarea episcopilor și călugărilor monofiziți exilați la Constantinopol. În 542/543, Al-Harith (Arethas), șeful tribului Ghassanizilor, vasal Bizanțului, al cărui teritoriu se situa în deșertul Siriei[2], i-a cerut Teodorei să-i trimită câțiva episcopi pentru a-i păstori pe supușii săi. Al-Harith și majoritatea supușilor săi erau monofiziți, ceea ce

[1] Sirienii agreau formula chiriliană *μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη* pe care o interpretau în sens monofizit, vezi, Rămureanu 1951, 609, n. 70.

[2] În 531, împăratul Iustinian a reunit toate triburile arabe din Siria sub autoritatea șefului tribului Ghassanizilor, Al-Harith (Arethas), care a primit titlul imperial de *patricius*. Al-Harith a devenit aliatul romanilor, iar misiunea sa era de a apăra granița răsăriteană a Imperiului de atacurile perșilor și ale aliaților lor, vezi, Meyendorff 1993, 129.

BDD-A31476 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

le-a asigurat sprijinul împărătesei. Teodora i-a poruncit protejatului său Teodosie, fostul patriarh monofizit al Alexandriei[1], să-i hirotonească ca episcopi pe doi călugări monofiziți exilați la Constantinopol: Teodor din Arabia și Iacob Baradai (500-578)[2]. Cel dintâi a fost numit arhiepiscop al Bostrei, exercitându-și jurisdicția asupra Arabiei și Palestinei; cel de-al doilea a fost numit episcop al Edessei, având jurisdicție asupra Siriei, Mesopotamiei și Asiei Mici (Vasiliu 1965, 137-138; Chiţescu 1961, 526-527; Janin 1997, 378). Teodor a dispărut fără a lăsa urme. În schimb, Iacob Baradai, animat de un neobosit zel apostolic, a desfășurat între 542 și 578 o intensă activitate misionară clandestină, hirotonind episcopii și clerul monofizit în Asia Mică, Siria, Armenia și Egipt; el a pus bazele unei ierarhii bisericești monofizite ai cărei episcopi erau câteodată hirotoniți fără a fi numiți într-un scaun episcopal permanent. De la numele lui Iacob Baradai, monofiziții din Siria sunt numiți *iacobiţi*; în cinstea lui, Biserica siriană se numește *iacobită*, iar data întemeierii ei a fost stabilită în anul 542/543, când Iacob Baradai a fost hirotonit episcop (Meyendorff, 1993, 62-63; 250, 288).

Până în 557-558, Iacob Baradai a hirotonit doi patriarhi și douăzeci și șapte de episcopi (Meyendorff 1993, 288; Maraval 2005, 420). În 557, el l-a hirotonit ca patriarh al Antiohiei pe prietenul său, călugărul Sergiu de Tella (557-561). Acesta din urmă a fost considerat drept succesorul legitim al lui Sever din Antiohia.

2. Biserica siro-iacobită în secolul al VI-lea

În a doua jumătate a secolului al VI-lea, Biserica iacobită s-a confruntat cu o serie de dificultăți datorită numeroaselor conflicte care au izbucnit în sânul acesteia. Patriarhul Sergiu de Tella (†561) a intrat în conflict cu Teodosie al Alexandriei, protejatul Teodorei, deoarece îi susținea pe triteiști[3]. La trei ani după moartea lui Sergiu de Tella, la cererea lui Teodosie al Alexandriei, Iacob Baradai l-a hirotonit patriarh al Antiohiei pe călugărul egiptean Pavel cel Negru (564). Noul patriarh (564-581) fusese secretarul lui Teodosie și era un antitriteist convins[4] (Rus 2003, 663). Teodosie i-a încredințat lui Pavel cel Negru misiunea să viziteze Egiptul și să restaureze ierarhia monofizită de acolo.

După eșecul misiunii sale la Alexandria și moartea protectorului său Teodosie (566), Pavel s-a întors în Siria, unde a constatat că nu este dorit de către adepții lui Iacob

[1] Patriarhul Teodosie al Alexandriei era conducătorul *de facto* al necalcedonienilor din întregul Imperiu. După depunerea sa din scaunul patriarhal al Alexandriei (536), Teodosie s-a refugiat la Constantinopol, unde a trăit ascuns în palatul imperial până la moartea sa în 566. El a fost susținut de către împărăteasa Teodora, Michel Le Syrien, *Chronique*, II (1901), IX, 21, 196.

[2] Porecla *Baradai / Bar Addaï* („Zdrențărosul") atribuită lui Iacob se datorează faptului că acesta a străbătut întregul Orient deghizat în cerșetor pentru a nu fi recunoscut de poliția imperială, Rus 2003, 368 (s.v. „Iacob Baradeus").

[3] În secolul al VI-lea a apărut în sânul monofiziților secta *Triteiștilor*, care învățau că „în Sfânta Treime există trei naturi sau substanțe divine, după numărul celor trei persoane. Triteiștii atribuiau fiecărei persoane a Sfintei Treimi o natură divină proprie, distinctă"; de aici trăgeau concluzia că în Sfânta Treime sunt nu unul, ci trei Dumnezei, vezi, Nacu 2010, 195.

[4] Vezi și Brooks 1930, 468-476.

BDD-A31476 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

Baradai, deşi acesta din urmă nu i se opunea. În schimb, Pavel a avut parte de o primire favorabilă din partea emirului arab Al-Harith, care i-a oferit protecție. Dornic să-şi recupereze jurisdicţia asupra Siriei şi beneficiind de susținerea emirului Al-Harith, precum şi de legăturile sale cu curtea imperială, patriarhul iacobit Pavel cel Negru a mers pentru negocieri la Constantinopol (571); el a acceptat edictul de unire cu calcedonienii emis de către împăratul Iustin al II-lea (565-578) şi a intrat în comuniune cu aceştia[1]. Însă, după ce și-a dat seama că marea masă a credincioşilor monofiziţi nu îl urmează, Pavel a refuzat colaborarea cu diofiziţii, fiind arestat în cele din urmă. După ce a evadat, el s-a refugiat din nou la triburile beduinilor ghassanizi, bucurându-se de ospitalitatea filarhului Al-Mundhir, fiul lui Al-Harith.

Din Arabia, Pavel s-a retras în Egipt, unde s-a implicat în treburile bisericii locale; în 575, el l-a hirotonit – pe ascuns şi în mod necanonic – ca patriarh monofizit al Alexandriei, pe călugărul sirian Teodor. Însă, monofiziţii egipteni nu l-au acceptat pe Teodor, alegându-şi, în acelaşi an, propriul patriarh, în persoana lui Petru (575-577), unul dintre cei care l-au însoţit în exil pe Teodosie. Iacob Baradai l-a recunoscut pe Petru ca patriarh legitim al Alexandriei[2]. În 578, datorită colaborării sale cu calcedonienii, patriarhul iacobit Pavel cel Negru a fost depus din scaunul patriarhal al Antiohiei; în 581, el a murit la Constantinopol în circumstanțe necunoscute[3].

După moartea lui Pavel cel Negru (581), scaunul patriarhal iacobit al Antiohiei a fost ocupat de către Petru de Callinicum (581-591). Acesta din urmă și-a stabilit reședința la mănăstirea Gubba Barraya, la est de Alep, deoarece Antiohia, la fel ca celelalte mari orașe siriene, era controlată de ierarhia calcedoniană; de altfel, succesorii lui Petru de Callinicum au avut reședința la aceeași mănăstire până în 611, când Antiohia a fost cucerită de perși[4]. Unul dintre succesorii lui Petru de Callinicum a fost patriarhul Atanasie Camelarius (595-631), renumit pentru cultura și ascetismul său. Atanasie a participat la tratativele de unire religioasă, purtate cu împăratul Heraclie la Mabboug (Hierapolis, în Siria).

3. Biserica siro-iacobită în secolul al VII-lea

Cucerirea Siriei de către perşi (613) a fost primită cu bucurie de către monofiziții sirieni, care, sub noua stăpânire persană, sperau să scape de persecuţiile dezlănţuite împotriva lor de autoritățile bizantine. În acest sens, patriarhul iacobit Mihail Sirianul (1166-1199) scria cu uşurare în *Cronica* sa că, odată cu cucerirea persană a Siriei, „… scaunele episcopale erau pretutindeni conduse de către episcopii noştri (n.a. episcopii

[1] Michel Le Syrien, *Chronique*, II, (1901), X, 6, 304; în 571, Iustin al II-lea a promulgat un edict de unire religioasă (*πρόγραμμα*) între calcedonieni și monofiziți care punea de acord ortodoxia calcedoniană cu monofizismul severian, vezi Meyendorff 1993, 282-283.
[2] Petru s-a proclamat *patriarh al copților*. El susținea o hristologie chirilo-severiano-iacobită. Astfel a luat ființă Biserica coptă egipteană separată de patriarhia melkită a Alexandriei, Maraval 2005, 422.
[3] Meyendorff 1993, 288-289; Rămureanu,1951, 606.
[4] *Ibidem*, 290.

BDD-A31476 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

iacobiți) și amintirea calcedonienilor dispăruse de la Eufrat până în Orient”[1]. În urma acestui eveniment, patriarhul Atanasie Camelarius îi scria cu satisfacție lui Anastasie, patriarhul copt al Alexandriei (604-616): „lumea se bucură de pace și dragoste, deoarece noaptea calcedoniană a fost alungată”[2]. În urma cuceririi Siriei de către perși, influența calcedonienilor în această regiune a fost anihilată, cu atât mai mult cu cât regele persan Chosroes al II-lea (589-628) a decis, din rațiuni politice, să-i favorizeze pe monofiziții din teritoriile cucerite. Așadar ocupația persană a fost benefică pentru Biserica siro-iacobită.

Odată cu reintegrarea Siriei în statul bizantin de către împăratul Heraclie, Biserica siro-iacobită s-a confruntat cu noi dificultăți. Heraclie a inițiat tratative de unire religioasă cu ierarhii Bisericii iacobite (mitropolitul Isaia al Edessei și patriarhul Atanasie Camelarius) care s-au încheiat cu un eșec. În replică, împăratul a declanșat o persecuție împotriva iacobiților; el a încercat să le impună cu forța unirea cu Biserica imperială pe baza doctrinei monoenergiste[3].

4. Organizarea Bisericii siro-iacobite

Biserica siro-iacobită avea rang de patriarhie. Întâistătătorul ei purta titlul de *Patriarh al Antiohiei*. Patriarhia monofizită a Antiohiei are doi întemeietori: patriarhul Sever al Antiohiei și episcopul Iacob Baradai. În timpul scurtei sale păstoriri, Sever al Antiohiei a reușit să pună bazele unei ierarhii monofizite în Siria; totodată, Sever a pus bazele hristologiei monofizite siriene. Opera lui Sever al Antiohiei a fost continuată și desăvârșită de către episcopul Iacob Baradai. Potrivit istoricului Ioan din Efes, Iacob a hirotonit doi patriarhi și douăzeci și șapte de arhiepiscopi și episcopi[4]; el a pus bazele unei unei ierarhii bisericești monofizite paralelă cu cea a Bisericii melkite.

Episcopii iacobiți nu și-au stabilit reședința în centrele episcopale din orașe, unde rezidau episcopii calcedonieni, ci în mănăstiri care au jucat un rol extrem de important în viața Bisericii iacobite: episcopii și patriarhii erau recrutați dintre călugări. Deși purtau titlul de *Patriarh al Antiohiei*, patriarhii iacobiți nu rezidau în Antiohia; de obicei, ei preferau să-și stabilească reședința fie în mănăstirea de unde proveneau sau unde fuseseră aleși sau hirotoniți și unde, cel mai adesea, erau înmormântați. Așa se explică de ce, între 650 și 950, reședința patriarhilor iacobiți a avut un caracter „itinerant”, deplasându-se în mănăstirile situate în împrejurimile orașelor din provincia Osrhoene și din regiunile învecinate: Jarablous, Ra’s al-’Ayn, Manbij, Harran, Raqqa, Sarouj. În 950, patriarhul iacobit și-a stabilit reședința în împrejurimile Malatyei și Diyarbekirului (Dagron et *alii*, 1993, 415-416; Maraval 2005, 420; Vasiliu 1965, 138; Janin 1997, 378-379).

În momentul cuceririi Siriei de către arabi (636), aria teritorială a Bisericii siro-iacobite se extindea între Armenia, la nord și Palestina, la sud și respectiv, de la țărmul

[1] Michel Le Syrien, *Chronique*, II, (1901), X, 26, 380-381.
[2] Severus of Al’Ashmunein (Hermopolis), *History of the Patriarchs…*, (1904), XIV, p. 482.
[3] Michel Le Syrien, *Chronique*, II, (1901), XI, 3, p. 412.
[4] Ioan din Efes, *Live of the Eastern Saints* (III), (1926), 156-158.

BDD-A31476 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

Mării Mediterane, la vest și până în Mesopotamia, la est. Teritoriul Bisericii siro-iacobite cuprindea două părți: o parte apuseană aflată sub dominația bizantină, care coincidea cu teritoriul patriarhiei melkite a Antiohiei și o parte răsăriteană aflată sub dominația persană care coincidea cu teritoriul Catolicatului nestorian. Această organizare bisericească bipartită s-a menținut și în perioada stăpânirii musulmane. Datorită prigoanelor dezlănțuite împotriva lor de către autoritățile bizantine, monofiziții iacobiți se refugiaseră pe teritoriul Imperiului persan, unde constituiseră puternice comunități monofizite. Inevitabil, iacobiții refugiați în Persia au intrat în conflict cu Catolicatul nestorian, suferind numeroase persecuții din partea nestorienilor (Meyendorff 1993, 305; Maraval 2005, 425). Monofiziții s-au refugiat din calea prigoanelor în orașul Takrit, pe fluviul Tigru, care devenise cel mai important centru de rezistență al monofizismului iacobit de pe teritoriul Imperiului persan.

Prin 536, monofizismul aproape dispăruse în Persia datorită persecuțiilor nestoriene. Prin 559, Iacob Baradai înființează mitropolia de Takrit; el îl hirotonește mitropolit de Takrit pe Ahudemmeh (†575), contribuind astfel la reconstituirea ierarhiei monofizite din Persia. Acesta din urmă își stabilește reședința la mănăstirea Mar Mattaï, lângă Ninive (Mesopotamia)[1]. Printre activitățile misionare ale lui Ahudemmeh se numără și botezul unuia dintre fiii regelui Chosroes I[2]. În 579, episcopul Qamišo‘ i-a succedat lui Ahudemmeh pe scaunul episcopal de la Takrit[3]. Qamišo‘ a întemeiat scaune episcopale noi a căror întâistătători nu aveau o reședință stabilă. Printre alții, el l-a hirotonit pe episcopul Tubana de Ninive care își stabilise reședința la mănăstirea Mar Mattaï[4]. Pornind de la Takrit și Mar Mattaï, misionarii monofiziți se deplasau în toate direcțiile. Ei și-au câștigat numeroși adepți printre arabii stabiliți la granițele Siriei, la est de Eufrat. Călugărul Maruta de la mănăstirea Mar Mattaï a contribuit la intensificarea propagandei antinestoriene în nordul Persiei[5]. Armenia monofizită și muntele Izala populat de iacobiți înfocați alimentau neîntrerupt forțele monofizismului în regiunile limitrofe ale Persiei. În ultimii ani ai Imperiului sasanid, datorită medicului Gabriel[6] și soției lui Chosroes al II-lea, regina Shirin[7], monofizismul nu a mai fost persecutat și a putut să se răspândească în Catolicatul nestorian pornind din două centre: Takrit și mănăstirea Mar Mattaï.

[1] Barhebraeus, *Chronicon Ecclesiasticum*, vol. III, (II), (1877), col. 97-100.
[2] *Ibidem*, col. 101-102; vezi și Labourt 1904, 198-199, 217.
[3] *Ibidem*, col. 101-104; vezi și Labourt 1904, 240.
[4] *Ibidem*, col. 103-104. Episcopul Tubana de Ninive poartă titlul de *mitropolit*, deși își exercita jurisdicția doar în împrejurimile orașului Ninive, vezi, Barhebraeus, *Chronicon Ecclesiasticum*, vol. III, (II), (1877), col. 121-124.
[5] În anul 605, călugărul Maruta s-a stabilit la mănăstirea Mar Mattaï. El a compus mai multe lucrări în care a combătut doctrina nestoriană, vezi Barhebraeus, *Chronicon Ecclesiasticum*, vol. III, (II), (1877), col. 111-112 (*Vita Marutae*).
[6] Medicul Gabriel era nestorian, însă s-a convertit la monofizism. El se bucura de un credit extraordinar la curtea regelui Persiei [Barhebraeus, *Chronicon Ecclesiasticum*, vol. III, (II), (1877), col. 109-110]. După ce Gabriel prelevase sânge de la regina Shirin, aceasta, până atunci sterilă, născuse un fiu care fusese numit Merdanšah, vezi *Synodicon Orientale* 1902, 625.
[7] Regina Shirin era monofizită, vezi, Labourt,1904, 219-220.

BDD-A31476 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

În 629, în urma cuceririi Takritului de către bizantini și a stabilirii reședinței guvernatorului bizantin în acest oraș, patriarhul iacobit Atanasie Camelarius îl numește pe călugărul Maruta *mare mitropolit de Takrit* (629-649). Mitropolitul Marouta își transferă reședința de la mănăstirea Mar Mattaï la Takrit[1]; el își exercita jurisdicția asupra a zece scaune episcopale din Orient[2].

Prestigiul și influența marelui mitropolit de Takrit – numit mai târziu *maphrianus*[3] – vor spori considerabil odată cu cucerirea arabă a acestei regiuni. Deși cucerirea arabă a desființat frontiera care separa Imperiul bizantin de Imperiul persan și a unificat Mesopotamia, Biserica siro-iacobită și-a menținut organizarea sa bipartită. În timp ce episcopii răsăriteni au rămas în continuare sub jurisdicția mitropolitului de Takrit, acesta din urma a rămas sub jurisdicția patriarhului iacobit al Antiohiei (Dagron, et *alii* 1993, 413). Dominația musulmană a contribuit la întărirea și la răspândirea monofizismului care avea rădăcini solide atât în Siria, cât și în Mesopotamia; totodată, „ea a pus efectiv capăt privilegiilor speciale de care se bucurase Catolicatul nestorian de Seleucia-Ctesiphon în timpul stăpânirii persane” (Meyendorff 1993, 306).

În secolele VII-VIII fuseseră întemeiate foarte probabil și alte scaune episcopale care se adăugaseră la cele deja existente; însă, izvoarele nu ne furnizează nicio informație cu privire la acestea. Începând de la sfârșitul secolului al VIII-lea, organizarea Bisericii iacobite este foarte bine cunoscută. În *Cronica* sa, patriarhul Mihai Sirianul (1166-1199) ne furnizează listele episcopilor hirotoniți de către diverșii patriarhi ai Antiohiei, începând cu Chiriac (793-817) până în timpul păstoririi sale[4]. Cu alte cuvinte, Mihai Sirianul ne prezintă întreaga ierarhie a Bisericii iacobite între secolele IX-XII. Conform dreptului canonic al acestei Biserici, patriarhul iacobit al Antiohiei îi hirotonește pe toți episcopii de pe cuprinsul patriarhiei sale. În schimb, demnitatea de mitropolit era pur onorifică și nu-i conferea titularului său dreptul de a-i hirotoni pe episcopii dintr-o eparhie diferită decât cea în care își exercita jurisdicția (Dagron et *alii*, 1993, 413).

5. Relațiile Bisericii siro-iacobite cu Bisericile monofizite surori

Biserica siro-iacobită împărtășea aceeași doctrină monofizită ca și Biserica monofizită a Alexandriei, cunoscută mai târziu sub numele de Biserica coptă[5]. În virtutea acestui fapt, începând de la numirea lui Sever pe scaunul patriarhal al Antiohiei (512), patriarhii monofiziți ai Antiohiei și Alexandriei aveau obiceiul să-și adreseze o

[1] Barhebraeus, *Chronicon Ecclesiasticum*, vol. III, (II), col. 117-122.
[2] *Ibidem*, col. 123-124; cf. Michel Le Syrien, *Chronique*, II, (1901), 414-417; de asemenea, vezi, Fiey 1974, 331-332 și notele 1, 3.
[3] Barhebraeus, *Chronicon Ecclesiasticum*, vol. III, (II), (1877), col. 121-124; Labourt 1904, 241. Începând de la sfârșitul secolului al XI-lea, mitropolitul de Takrit va purta în mod oficial titlul de *maphrianus*, vezi Dagron, et *alii* 1993, 413.
[4] Michel Le Syrien, *Chronique*, III, (1901), III, 492-504.
[5] Arabii vor denumi populația creștină din Egipt prin cuvântul generic *Ghypts*, termen care a rezultat din pronunțarea de către arabi a cuvântului grecesc *Αἴγυπτος* (*Egyptos*), prin afereza primei silabe; *ghypt* a devenit în limba arabă *qibt*, iar europenii îl vor pronunța *copt*, vezi, Janin, 1997, 480.

BDD-A31476 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

scrisoare sinodală prin care își anunțau alegerea și numirea pe scaunul patriarhal; totodată, prin această scrisoare, patriarhii își mărturiseau unitatea de credință. Scrisoarea sinodală îi era adusă patriarhului frate de către doi episcopi și era citită în toate bisericile din patriarhie; numele noului patriarh era menționat în diptice de către confratele său (Dagron et *alii*, 1993, 418).

În ciuda unității de credință, relațiile dintre cele două Biserici surori nu au fost întotdeauna foarte armonioase. La sfârșitul secolului al VI-lea s-a înregistrat o primă schismă între cele două Biserici monofizite din Antiohia și Alexandria. La moartea patriarhului Petru (†577), scaunul patriarhal monofizit al Alexandriei a fost ocupat de către Damian (578-605), un monah egiptean de origine siriană. În 582, la Alexandria, Damian l-a hirotonit patriarh monofizit al Antiohiei pe Petru de Callinicum (581-591), după ce în prealabil susținuse alegerea acestuia din urmă pe scaunul patriarhal monofizit al Antiohiei (Rus, 2003, 689). În 587 s-a rupt comuniunea dintre cele două Biserici monofizite surori, întrucât patriarhul Petru al Antiohiei criticase o lucrare a patriarhului Damian îndreptată împotriva triteismului. Această schismă între Antiohia monofizită și Alexandria monofizită s-a încheiat în 616 (sau 618), printr-un acord semnat la mănăstirea Ennaton de către patriarhul iacobit Atanasie *Camelarius* al Antiohiei (593/595-631) și patriarhul copt Anastasie (604-616). Cei doi patriarhi au emis o scrisoare sinodală în care își proclamau unitatea lor de credință și intrau în comuniune euharistică, dezavuând atât triteismul, cât și tetradismul, erezii de care s-au acuzat reciproc patriarhii Damian al Alexandriei și Petru al Antiohiei[1]. Se pare că reconcilierea dintre cele două Biserici iacobite surori a fost încurajată de către Nicetas, prefectul Egiptului, care urmărea la acea dată constituirea unui puternic front creștin în Orient, capabil să facă față iminentei invazii persane (Meyendorff 1993, 296).

6. Tratativele de unire bisericească purtate de către împăratul Heraclie cu patriarhul iacobit Atanasie Camelarius

După înfrângerea definitivă a perșilor (ianuarie 628) și eliberarea fostelor provincii bizantine de sub ocupația persană (Armenia, Mesopotamia, Siria, Palestina și Egipt), împăratul Heraclie a urmărit să restabilească autoritatea bizantină în teritoriile recucerite și astfel să refacă unitatea politică a Imperiului. Conștient de faptul că restabilirea integrității teritoriale a Imperiului nu era posibilă fără o apropiere între diferitele comunități creștine divizate, împăratul a inițiat tratative de unire cu liderii monofiziților.

Cu ocazia unei vizite la Edessa, probabil în 628/629, Heraclie a inițiat tratative de unire cu ierarhii Bisericii iacobite. Împăratul s-a întâlnit cu mitropolitul Isaia al Edessei. Cronicarul Mihail Sirianul ne relatează că mitropolitul Isaia a refuzat să-i acorde lui Heraclie Sfânta Împărtășanie, cerându-i în mod public să anatemizeze

[1] Michel Le Syrien, *Chronique*, II, (1901), X, 26, 381-393; vezi și Meyendorff 1993, 296.

BDD-A31476 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

sinodul de la Calcedon şi *Tomos*-ul papei Leon I. În replică, împăratul l-a depus pe Isaia, înlocuindu-l cu un episcop calcedonian[1].

În ciuda eşecului suferit la Edessa, basileul nu a renunţat la planurile sale de unire a iacobiţilor cu Biserica imperială. Potrivit informaţiilor furnizate de către Mihail Sirianul şi confirmate de către alte izvoare, Heraclie l-a contactat pentru negocieri pe patriarhul iacobit al Antiohiei, Atanasie *Camelarius*, care era cunoscut pentru moderaţia sa teologică şi loialitatea sa faţă de împărat. Atanasie Camelarius şi alţi 12 episcopi iacobiţi s-au întâlnit cu împăratul Heraclie la Mabboug (Hierapolis) în Siria, unde au purtat discuţii timp de 12 zile; această întâlnire a avut loc probabil în 629/630. Heraclie i-a promis lui Atanasie că îl va numi patriarh al Antiohiei, însă cu condiţia ca el să îmbrăţişeze deciziile sinodului de la Calcedon. Patriarhul Serghie al Constantinopolului a trimis scrieri care explicau monoenergismul; episcopul Cyrus de Phasis a venit personal pentru a promova unirea[2]. Totodată, împăratul i-a prezentat patriarhului iacobit o mărturisire de credinţă care conținea *doctrina monoenergistă*; ea se păstrează în *Cronica* lui Mihail Sirianul:

> Dumnezeu Cuvântul nepătimitor a suferit în trupul său pătimitor. Este evident că, dumnezeirea rămânând nepătimitoare, zicem că există două firi: (cea) a lui Dumnezeu și (cea) a omului, care sunt unite în Iisus, Dumnezeu Cuvântul, Fiul neprihănit, în chip neamestecat și nedespărțit, ceea ce înseamnă două firi care *sunt unite într-o singură lucrare* care este, cum a zis Chiril, cel de fericită pomenire: … [o fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvântul][3].

Patriarhul Atanasie a respins mărturisirea de credință a împăratului, suspectând-o de nestorianism; după Mihai Sirianul, această mărturisire cuprinde și *învățătura despre o singură voință și o singură lucrare* care va fi formulată în decretul *Ekthesis* promulgat de către Heraclie în septembrie-octombrie 638[4]. În replică, Heraclie a declanşat o persecuţie împotriva iacobiţilor, încercând să le impună cu forţa unirea cu Biserica oficială pe baza doctrinei monoenergiste[5]. Moartea patriarhului Atanasie (iulie 631) a împiedicat punerea în aplicare a unirii. Ca urmare a persecuţiei, multe mănăstiri (Sfântul Ioan Maron, Mabboug, Emesa) şi comunităţi creştine din jurul Antiohiei au acceptat doctrina calcedoniană cu nuanţă monoenergistă.

Concluzii

În 636, arabii au cucerit Siria, eliberând-o definitiv de sub jugul bizantin. În acest moment, ierarhia bisericească iacobită căpătase o extindere aproape similară cu cea calcedoniană. Biserica siro-iacobită nu se distingea de Biserica melkită nici prin

[1] *Ibidem*, XI, 3, 411-412; vezi şi Meyendorff 1993, 364.
[2] *Ibidem*, 412.
[3] *Ibidem*, XI, 1-2, 401-403; vezi și Winkelmann 2001, 61-62, nr. 24.
[4] *Ibidem*, XI, 3, 412; vezi și Dagron et *alii*, 1993, 469.
[5] *Ibidem*, vol. II, XI, 3, p. 412.

BDD-A31476 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

liturghie, nici prin dreptul canonic, ci doar prin respingerea mărturisirii de credință formulate la Calcedon. Biserica iacobită nu era o biserică „națională"; în curând, ea urma să-și definească în mod concret identitatea, respingând limba greacă sau cel puțin restrângând utilizarea acesteia, în favoarea limbii siriace.

Referințe bibliografice

Izvoare literare

Barhebraeus. 1877. *Chronicon Ecclesiasticum*, vol. III, (II). ed. J. B. Abbeloos, Th. J. Lamy. Paris-Leuven.

Ioan din Efes. 1926. *Live of the Eastern saints* (III), in R. Graffin, F. Nau (ed.), „Patrologia Orientalis", vol. 19, (syriac text edited and translated by E. W. Brooks), Paris.

Michel Le Syrien. 1901. *Chronique*, vol. II, éditée pour la première fois et traduite en français par J.- B. Chabot. Paris.

Severus of Al'Ashmunein (Hermopolis). 1904. *History of the Patriarchs of the Coptic Church of Alexandria*. Part 2: *Peter I - Benjamin I (661 AD)*. arabic text edited, translated, and annotated by B. Evetts, in „Patrologia Orientalis", I. Paris.

Synodicon Orientale ou Recueil de synodes nestoriens. 1902. Publié, traduit et annoté par J. B. Chabot, Imprimerie Nationale. Paris.

Lucrări, studii și articole

Băbuș, Pr. Dr. Emanoil. 2003. *Bizanțul, istorie și spiritualitate*. București: Editura Sophia.

Brooks, E. W. 1930. *The Patriarch Paul of Antioch and the Alexandrine Schism of 575* in „Byzantinische Zeitschrift", 30, p. 468-476.

Chifăr. Nicolae. 2002. *Istoria creştinimului*. vol. III. Iași: Editura mitropolitană Trinitas.

Chițescu, Nicolae, *Ortodoxia și Bisericile răsăritene mai mici*, în „Ortodoxia", XIII, 1961, nr. 4, p. 483-554.

Dagron, Gilbert, Riché, Pierre, Vauchez, André. 1993. *Evêques, moines et empereurs (610-1054)*, tome IV. Paris: Desclée.

Fiey, Jean Maurice, *Les diocèses du Maphrianat syrien, 629-1860 (II)*, in „Parole de l'Orient", vol. 5, 1974, nr. 2, p. 331-393.

Janin, Raymond. 1997. *Les Églises Orientales et les Rites Orientaux*¸ cinquième édition, avec compléments bibliographiques par Sandrine Lerou et Philippe Escolan. préface par Étienne Fouilloux. Paris: Letouzey & Ané.

Labourt, Jérôme. 1904. *Le christianisme dans l'Empire perse sous la dynastie sassanide (224-632)*. Paris.

Maraval, Pierre. 2005. *Le Christianisme de Constantin à la conquête arabe*. Paris : Presses Universitaires de France.

Meyendorff, John. 1996. *Teologia Bizantină. Tendințe istorice și teme doctrinare*. traducere din limba engleză de Pr. Conf. Dr. Alexandru I. Stan. București: Editura IBMBOR.

Meyendorff, John. 1997. *Hristos în gândirea creştină răsăriteană*. traducere din limba engleză de Pr. Prof. Nicolai Buga. București: Editura IBMBOR.

Meyendorff. Jean. 1993. *Unité de l'Empire et divisions des Chrétiens*. traduction de l'anglais par Françoise Lhoest. Paris: Les Éditions du Cerf.

Morrisson, Cécile (coord.). *Le Monde Byzantin*, vol. I: *L'Empire romain d'Orient (330-641)*. Paris: Presses Universitaires de France. 2004.

Nacu, Pr. Dr. Pompiliu. 2010. *Ereziile primelor opt veacuri creştine și dăinuirea lor la începutul mileniului trei*, Galați: Editura Partener.

Ostrogorski, Georgije. 1996. *Histoire de l'État byzantin.* traduit de l'allemand par J. Gouillard. Paris: Éditions Payot.

Rămureanu, Diac. Lect. Ioan. 1951. *Posibilitatea întoarcerii Bisericilor monofizite la ortodoxie. Consideraţii istorice şi dogmatice asupra poziţiei lor faţă de ortodoxie*, în „Ortodoxia", nr. 4, 1951, p. 586-636.

BDD-A31476 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)

Rămureanu, Pr. Prof. Dr. Ioan, Șesan, Pr. Prof. dr. Milan, Bodogae, Pr. Prof. Dr. Teodor. 1987. *Istoria Bisericească Universală*. vol. I. Bucureşti: Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

Rus, Remus. 2003. *Dicţionar enciclopedic de literatură creştină din primul mileniu*. Bucureşti: Editura Lidia.

Sesboüé, Bernard, Wolinski, Joseph. 1994. *Histoire des dogmes. Le Dieu du salut*, vol. I. Paris : Éditions Desclée.

Vasiliev, A. A. 2010. *Istoria Imperiului Bizantin*. traducere și note de Ionuț-Alexandru Tudorie, Vasile-Adrian Carabă, Sebastian-Laurențiu Nazâru. studiu introductiv de Ionuț-Alexandru Tudorie. Iași: Editura Polirom.

Vasiliu, Cezar, *Biserica monofizită iacobită a Siriei*, în „Ortodoxia", XVII, 1965, nr. 1, p. 354-368.

Winkelmann, Friedhelm. 2001. *Der monenergetisch-monotheletische Streit*, Berliner Byzantinische Studien, 6. Frankfurt: Peter Lang.

BDD-A31476 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:16 UTC)